

CUMHURİYET'İN KALEMİ YUNUS NADI

Yaşamı ve Mücadelesi

Emine Uşaklıgil Fransa'nın Vichy kentinde doğdu. Paris Institut des Sciences Politiques mezunudur. *Ayrıntılı Haber*, *Cumhuriyet*, *Yeni Yüzyıl* ve NTVMSNBC internet sitesinde gazetecilik; *Cumhuriyet* ve IBS Danışmanlık şirketinde yöneticilik yaptı. Onat Kutlar ile İstanbul Film Ajansı'nda sinema ve televizyon prodüktörlüğü yaptı, daha sonra kendi kurduğu Mediamiks şirketiyle bu işlere devam etti. Bir dönem internet üzerinden yayımlanan *AB Mektubu* aracılığıyla internet gazeteciliği, Alkazar Sineması'nda işletmecilik, simultane çevirmenlik, Ege'de zeytincilik ve 2011'de yayımlanan *Benim Cumhuriyet'im*, 2014'te yayımlanan *Bir Şehri Yok Etmek*, 2018'de yayımlanan *Şimdilik Bu Kadar* ve 2024'te yayımlanan *Düşmanı Yendik Nazime! Yunus Nadi'den Eşine Mektuplar 1914-1934* ile yazarlık gibi muhtelif meslekler icra etmeye devam ediyor.

EMİNE UŞAKLIĞIL

Cumhuriyet'in Kalemii
Yunus Nadi
Yaşamı ve Mücadelesi

Biyografi

YAPI KREDİ YAYINLARI

İçindekiler

Önsöz • 9

YÖRÜK ÇOCUĞUNDAN MÜNEVVERLİĞE • 11

Yunus Nadi Sahneye Çıkıyor • 11

SEYDİLER'DE BİR ÇOCUKLUK • 14

En Uzun Yüzyıl • 16

Özel mi Özel Ege • 17

RODOS'LA BAŞLAYAN DEĞİŞİM:

SÜLEYMANİYE MEDRESESİ • 20

Yepyeni Bir Dünyanın Kapısı: Medrese-i Süleymaniye • 20

Genç Osmanlılarla Tanışma • 22

ABİDİN PAŞA'NIN HİMAYESİNDE • 24

Abdülhamid'in Parlak Valisi • 24

Gündem: Ermeni Sorunu • 26

Sıra Çukurova'da • 28

Ankara Olma Yolunda • 29

Rodos Sürgünü Bir Paşa • 30

YENİ BİR DÜNYANIN KAPISI: MEKTEB-İ SULTANİ • 32

Yeniden Yeni Bir Hayat • 32

GAZETECİLİKTE YÜKSELEN BİR SES • 35

Dönemin Ruhu • 35

Matbuatın Bir İşlevi Var • 37

Yine Yeniden Yeni Hayat • 39

Devran Dönüyor • 41

Şartlar Ağırлаştıkça Ağırлаşıyor... • 42

Kolay Değil Uzaktan İzlemek • 43

- İLK ADIMLAR • 45
İstanbul'a Kavuşma • 45
Ayaklanma Arifesi • 47
Cinayetten Abdülhamid'in Hal'ine • 48
Selamet Abdülhamid'siz Olmaktan Geçer • 50
Vatanın Güveni Asayişten Geçer • 51
Merhaba Selanik • 52
Sıra Kalemşorlukta • 56
Trablusgarp Savaşı ve Boykot Çağrısı • 57
Siyonizm? Hayal Değildir... • 59
Abdülhamid Sürgünde • 61
Savaşın Ezici Gölgesi • 64
Elveda Selanik, Merhaba İstanbul ve Siyaset • 66
Hezimetin Ayak Sesleri • 67
Rumeli Elden Giderken... • 69
Mertebe Yükselirken... • 70
Sıra Babıâli Baskını'nda • 73
Edirne'ye Yürüyoruz! • 77
Zaman Reform Zamanı • 77
"Git De Enver'den Sor" • 80
Enver Paşa'nın Önlenemez Yükselişi • 82
Savaşın Ayak Sesleri Bir Yana, Özel Hayat Bir Yana • 85
Sarıkamış Hezimetini • 89
Hem Dünya Savaşı Hem Tehcir Hem Çanakkale • 90
Sıra Milliyetçilikte • 97
Hem Gazeteci Hem Diplomat • 100
Yeni Bir Dönem: Gazete Sahipliği • 102
Vahideddin Sahne Alıyor • 103
1918: Bir Dönemin Sonu • 104
Adım Adım Son • 105
Çaresizliğin Yılı • 105
Son Perde: Osmanlı'nın Çöküşü • 108
Köşe Kapmaca • 112
Tutuklanmaktan Kaçış ve Süreyya Yiğit'in Evi • 113
Hapishaneden Kaçışlar ve Günlük Hayat • 115
Adım Adım Anadolu • 118
Tek Çıkış Savaş • 120
Gelecek Şekillenirken • 121

Adım Adım Ankara •	122
Abbas Yolcu •	124
Hedef Adapazarı •	127
Haydi Drezinelere •	129
İstanbul Başkent Olmaktan Düşünce... •	132
Nihayet Ankara •	135
Çare Çalışmaktan Geçer •	137
Saklı Güç Millet •	139
İç İçe Geçmiş Öyküler •	141
Dost Meclisi •	144
Meclis Ancak Nasıl Bir Meclis •	147
Öncelik Kurtuluş •	148
Sıra Ailelere Kavuşmakta •	151
Sola Hâkim Olmak •	151
Halkçılık Programına Doğru •	153
Sözün Kuvveti •	156
Diplomatın Gözlemleri •	157
Adım Adım İlerlemek •	159
Belirleyici Yıl: 1921 •	160
Haydi Kayseri'ye •	162
Aşama Aşama Yunanistan'ı Yenmek •	163
Beri Yandan Mîsâk-ı Millî'nin Sınırları •	167
Yeni Bir Devlete Doğru •	168
Başkumandanlık mı? •	169
Musul'a Gelince... •	171
Çaresiz İstanbul'u Terk Etmek •	173
Kolay Olmadı Ne Kurtuluş Ne Kuruluş •	174
Artık Sıra Kurtuluştaki •	178
Devlet Demek Gazi Paşa Demek •	180
İsyanın Sert Sonuçları •	181
Kuruluş Hızlanınca •	182
CUMHURİYET'İN DOĞUŞU •	183
Hem Anayasa Hem Yeni Gazete •	183
Ekonomik Dönüşüm •	184
İzmir İktisat Kongresi •	185
1924: Yoğun Ötesi Bir Yıl •	187

- CAĞALOĞLU'NUN KALBI • 190
Cumhuriyet'in *Cumhuriyet'i* • 190
Her Şeyden Önce Gazeteci • 193
1925-1926: Zorlu ve Hareketli Yıllar • 202
Kadınlar Artık Erkeklerle Eşit • 204
Gazetesine Gelir Sağlamanın Derdi • 207
Özel Bir Semtte Hem Çalışmak Hem Yaşamak • 208
Dış Politika Dertleri • 210
Kucaklayan Türkiye • 210
Bir Cinayet ve Gerçeklerle Yüzleşmek • 213
Pratik Zekâ • 214
Savaşın Ayak Sesleri • 217
Zeplin Keyfi • 218
Netameli 1930'lar • 220
Bir Yurt Gezisinin Sonuçları • 225
Nadir Viyana Yolcusu • 228
Gereksiz Bir Telaş • 230
Halid Ziya Gelinini Çok Sevmiş • 234
Ekonomik Gerçekler • 235
Zavallı Avusturyalılar Neler Çekmiş, Neler • 236
Hatay Bizim • 238
Pek Sıkıntılı Yıllar: 1937-1938 • 239
Almanya Yine Almanya • 242
Il Duce'nin Hayranları • 246
"Sen Haddini Bileceksin!" • 247
Tarafsızlığı Terk Etmenin Maliyeti • 250
"Çok Yaşa Führer" • 252
Tarafsızlığın Böylesi • 253
Savaş Berdevam • 256
Yuvarlak Kafalılar ve Sivri Kafalılar • 258
Hem Gazete Sahibi Hem Mebus Olunca • 261
Almanya Galip Göründükçe • 262
"Biz Halkçıyız" • 264
Çınarlar da Devrilir • 265
Bir Devir Kapanırken • 267

Sonsöz • 271
Kronoloji • 273

Önsöz

Dedem Yunus Nadi'nin 1922-1934 yılları arasında anneanneme yazdığı mektuplar, onu daha yakından tanımamı sağladı. Bu mektuplar, sevgi dolu, çocuklarının eğitimine ve sağlığına önem veren, ailesine derinden bağlı bir baba portresi çiziyor. Ancak mektuplar, onun yaptıklarından çok az bahsediyor; kendinden söz etmeyi sevmeyen, özel hayatını koruyan, mahremiyetine değer veren bir kişilik ortaya çıkıyor. Yine de şurası açık: Yunus Nadi'nin hayatı, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden Cumhuriyet'in kuruluşuna ve sonrasına uzanan bir süreçle iç içe geçmiş.

Yunus Nadi'nin yaşam öyküsüne baktığımda, gençliğinden itibaren sürekli bir faaliyet içinde olduğu, siyasi ve toplumsal meselelere hep bir şekilde dahil olduğu apaçık görülüyor. Hem şanslı hem azimli hem de yetenekli bir kişi olduğunu anlamak zor değil. Dönemin Mekri'si, yani bugünün Fethiye'sinin bir köyünde doğmuş. Doğanın güzelliklerini erken yaşta takdir etmiş. Meraklı bir çocukken, başarının yolunun eğitimden geçtiğini kavramış. Eğitime önem veren bir babanın oğlu olarak, ikinci büyük şansı, Abidin Paşa gibi parlak bir valinin himayesine alınarak dönemin en iyi okullarından Rodos'taki Medrese-i Süleymaniye'de eğitim görmesi olmuş. Ahmed Midhat Efendi ve Ebüzziya Tevfik Bey'in kurduğu bu okulda, Genç Osmanlıların özgürlükçü fikirleriyle tanışmış. Yine Abidin Paşa'nın desteğiyle Galatasaray Lisesi'nde okuma fırsatı bulmuş. Çok genç yaşta basının ve dilin gücünü kavramış.

Abdülhamid'e karşı tutumu nedeniyle hapse girmiş, ardından Fethiye'de sürgüne gönderilmiş, dava vekilliği yapmış ve en önemlisi evlenmiş. Pek çok aydın gibi o da İmparatorluğun çöküşünün kaçınılmaz olduğunu görmüş. Büyük devletlerin bu çöküşten pay kapma hevesinde olduğunu da fark etmiş. İttihatçıların iktidara gelmesiyle çok sevdiği İstanbul'a dönmüş.

Basın dünyasına genç yaşta adım atmış, kalemini hızla bileyerek etkili yazarlar arasında yerini almış. Hayatı boyunca İstanbul'a tut-

kuyla bağı kalmış. Yaşamı hızlı ve dolu dolu geçmiş: İttihat ve Terakki üyeliği, Selanik'te *Rumeli* gazetesini yönetmek, Mustafa Kemal ile tanışmak, *Yeniğün* gazetesini kurmak, Ebüzziya Tevfik'in gazetesinde yazılar yazmak, siyasete girmek, mebusluk, Millî Mücadele'ye katılmak, Ankara'da Mustafa Kemal'in sesine ses katmak, onun dostu olmak, Halide Edib ile Anadolu Ajansı'nı kurmak, *Yeniğün*'ü Ankara'ya taşımak ve nihayet *Cumhuriyet* gazetesini kurmak.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışından Cumhuriyet'in kuruluşuna ve genç Cumhuriyet'in tarihine uzanan süreçte, karşılaşılan sorunlar ve mücadeleler, Yunus Nadi'nin hayatında belirgin bir şekilde yer buluyor. Onun ve kuşağının hangi etkiler altında şekillendiğini anlamak, resmî tarih ile gerçekler arasındaki farkları bir nebze olsun kavramaya da yardımcı oluyor.

Bu yolculuk boyunca değerli desteklerini esirgemeyen Adalet Çavdar'a ve son okumayı titizlikle gerçekleştiren Hayyam Meriç'e içten teşekkürlerimi sunar, keyifli okumalar dilerim.

Yörük Çocuğundan Münevverliğe

YUNUS NADİ SAHNEYE ÇIKIYOR

Hacı Halil Efendi ile Ayşe Hanım'ın beşinci¹ çocuğı olan dedem Yunus Nadi, 1879 yılında Mekri'nin (bugünkü Fethiye'nin) Seydiler köyünde doğdu. Mekri'nin Rum nüfusuna karşın, Seydiler köyünün nüfusu tamamen Yörüklerden oluşuyordu. Doğduğunda adı Ahmed olarak konulan dedem, ilerleyen yıllarda Yunus Nadi adını alacaktı.

20. yüzyılın başlarında Fethiye.

1 Hacı Halil'in çocukları sırasıyla Sadık, Abdullah, Ali, Mustafa, Mahmud, Ahmed (Yunus Nadi) ve kızları Ümmügülsüm'dür. Kaynak: Muğla Fethiye Seydiler Köyü, cilt 84, hane 62. Faralyalı Hacı Halil Ağa ile herhangi bir akrabalık bulunmamaktadır.

Dedem dünyaya geldiğinde, Osmanlı İmparatorluğu parçalanma ve yok oluş sürecine girmişti. 1876 yılında İstanbul'da üç ay içinde iki padişah tahttan indirilmiş, 31 Ağustos 1876'da ise II. Abdülhamid, üçüncü padişah olarak tahta çıkmıştı.

İlginçtir ki, sonradan "Kızıl Sultan" lakabıyla anılacak olan Abdülhamid, tahta çıkar çıkmaz alışılmışın dışında ziyaretler yaparak kısa sürede ordunun ve halkın gönlünü kazanmıştı. Örneğin, Seraskerlik Kapısı'nda subaylarla yemek yemiş, hükümet üeleriyle mabeyin personelinin Yıldız Sarayı'nda ağırlamıştı. Tersaneye gidip bahriyelilerle birlikte asker yemeği yemiş, Haydarpaşa Hastanesi'nde Balkan cephelerinden gelen yaralıları teker teker ziyaret etmişti. Ayrıca Sadrazam ve diğer nazırlarla birlikte camilere giderek halk arasında namaz kılmıştı.²

Ancak Abdülhamid'i bekleyen sorunlar devasa boyutlardaydı: Kaynayan Balkanlar, iflas etmiş bir hazine ve Rus tehdidi. Aynı yılın 23 Aralığı'nda anayasa kabul edilerek I. Meşrutiyet³ dönemi başladı. Seçimler yapıldı ve Meclis-i Umumî, yani Osmanlı'nın ilk parlamentosu kuruldu. Ancak Balkanlar'la ilgili fırsatı kollayan Rusya, Osmanlı'ya savaş ilan etti. Rus ordusu hem Balkanlar'da hem de Doğu Anadolu'da taarruza geçerek İstanbul'un kapılarına kadar dayandı.

93 Harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı imparatorluğu çok zor durumda bırakmıştı. Bu krizi bir fırsat olarak gören Abdülhamid, I. Meşrutiyet'i sonlandırarak mutlakiyetçi yönetimi yeniden başlattı.

Dedemin hayat hikâyesi, bir imparatorluğun yok oluşu ve genç bir Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş süreciyle iç içe geçmiştir. Öyle

2 İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, Cilt I, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1950, s. 148-152; Ahmet Refik Altınay, *Hicri On Üçüncü Asır Osmanlı Tarihi*, Cilt IV, İstanbul: Matbaa-i Ahmed İhsan, 1911, s. 75-78; Sina Akşin, *Seriatçı Bir Monark: II. Abdülhamid*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s. 45-49.

3 II. Abdülhamid tahta çıktığında Balkanlar'da ayaklanmalar başlamış ve Rus İmparatorluğu Osmanlı'ya bir ultimatö vermişti. Büyük Avrupa Devletleri, Haliç tersanelerinde toplanarak Balkan sorununu tartıştıkları ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan reformlar yapmasını istedikleri sırada, II. Abdülhamid 23 Aralık 1876'da Kanun-i Esasi'yi ilan ederek I. Meşrutiyet dönemini başlatmıştır. I. Meşrutiyet, Osmanlı Devleti'nin anayasal monarşiye attığı ilk adımdır. Yürütme organı padişah, yasama organı ise Meclis-i Umumî'dir.

bir dönemdi ki, imparatorluk topraklarının yüzde 85'i ve nüfusunun yüzde 75'i kaybedilmiş, halkın ölüm kalım mücadelesinden bir Cumhuriyet doğmuştu. Dedem, çocukluğundan itibaren yoğun bir hayat yaşamıştı. Eğitimde karşısına çıkan fırsatlar sayesinde Genç Osmanlıların düşünceleriyle tanışmış ve siyasetin önemini erken yaşta anlamıştı. Peki, bu koşullarda yetişen adam kimdi? Düşünce yapısı nasıl gelişmişti? Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kuşağı ne kadar temsil ediyordu?

1924 yılında kurduğu *Cumhuriyet* gazetesi, uzun yıllar neredeyse devletin resmî sözcüsü haline gelmiş, devletin ileri gelenleriyle iç içe geçmişti. Bu gazete, Türkiye tarihiyle özdeşleşirken toplum üzerindeki etkisi ne kadar güçlü olmuştu?

Yunus Nadi eşi ve çocuklarıyla birlikte.

Seydiler'de Bir Çocukluk

Dedemin babası Hacı Halil'in, Anadolu topraklarına Horasan'dan gelen Oğuz boylarıyla birlikte Aydın üzerinden Ege kıyılarına kadar ulaşmış bir Yörük ailesinin ferdi olduğu rivayet edilir.

Sonradan Elmalı üzerinden Seki'ye ulaşan Yörüklerin ilk durağı Honaz¹ olmuştur. 19. yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı Devleti'nin yaşadığı değişim sürecinden Honaz da etkilenmiştir. Osmanlı yönetiminin 19. yüzyıl ortalarında geliştirdiği iskân siyaseti yeni göçlere neden olmuş, Hacı Halil de toprak edinme imkânı için Ege'ye yönelmişti.

Hacı Haliller, başlangıçta Elmalı ile Seki arasında yer alan Güğbelli'ye gelmişlerdir. Yunus Nadi'nin yeğeni Ali Abaloğlu'nun verdiği bilgiye göre, hayvanlarını korumak için Seydiler köyünün Kızıldere Mahallesi'ne yerleşmişlerdir.

Altmış kadar deveye sahip olan, hayvancılık ve tarımla uğraşan Hacı Halil Efendi, atının ayakları köstekli olan, köyde anlaşmazlıklar olduğunda başvurulan etkin ve varlıklı bir kişiydi. Yunus Nadi'nin ailesinde hukuka bir eğilim olduğu söylenebilir. Babası Hacı Halil, köyünde adeta bir hâkimlik görevi üstlenmişti; büyük oğlu Sadık müderristi, dedem hukuk okumuş ve dava vekilliği yapmıştı. Ali Abaloğlu'nun babası da köyde alınan kararlarda sözü geçen bir kişiydi.

Torunu Osman Abaloğlu'na göre, Hacı Halil Efendi yaklaşık bin dönüm toprak sahibiydi. Çevresiyle güçlü bağlar kurmuş, dediği dedik, astığı astık, ceberut ve girişken bir adamdı. Geniş bir ufka sahipti ve çocuklarının eğitim alması için onların önünü açacak kadar ileri görüşlüydü. Okumaya ve okutmaya, at ve deve güreşine meraklıydı. Kim nereden gelirse gelsin, mutlaka önce onun evine

1 Denizli'ye 20 kilometre mesafede yer alan Honaz, 1207 yılında Selçukluların idaresine geçmiş ve bölgenin en önemli şehri konumuna gelmiştir. Honaz sonraki yıllarda da önemini korumuş, Timur'un Denizli'yi almasıyla Osmanlı Devleti'nin elinden çıksa da 1429'da tekrar Osmanlıların idaresine geçmiştir.

uğrayıp konuk edilirdi. Çevresinde sayılan ve sevilen bir kişi olduğu anlaşılıyor. Dedem: “İlk ve en kuvvetli tesirin” annesinden geldiğini söyler ve babasını da “okumuş olmaktan ziyade akıllı bir adam” olarak tanımlamakta, yalnızca dinî bir eğitim almış olsa da, “işlerinin istilzam ettiği zaruretle devletin neşrettiği kanunları tetkik etmek zaruretinden de kendisini vareste tutmadığı için, zekâsına bir nevi ilim de ilave etmiş” diyor.² İki kez hacca gitmiş, akıllı ve fıkıh ile tefsire aşına bir insandı. Mezarı başında, “Burada Seydiler’in hanedanı ve Fethiye’nin en efendi adamı Abalıoğlu Hacı Halil yatar” yazmaktadır. Dedemin önüne yeni bir dünyanın kapıları hem kendi yetenekleri hem de babasının bu nitelikleri sayesinde açılacaktı.

Seydiler köyündeki cami yıkıntısının önünde, geçmişte cuma namazından sonra pazarın kurulduğu küçük bir meydan varmış. Anadolu’nun birçok yerinde olduğu gibi, yerleşik düzene geçişle birlikte burada da bir pazaryeri kurulmuş. Başlangıçta meydan hayvan pazarı olarak kullanılırken, zamanla tüm ihtiyaçların karşılanabileceği bir merkez haline gelmiş. Pazarın yerleşmesiyle birlikte han, hamam, köprü, mescit gibi yapıların inşa edilmesi, planlı bir iskânın işareti olarak görülmüş.

Yaz aylarında, Hacı Halil Efendi ve ailesi, köy halkıyla birlikte beş ay boyunca Seki Yaylası’na çıkarmış. Henüz Yunus Nadi adını almamış olan Ahmed, ilerideki anılarında³ yaylanın doğal güzelliklerini kaleme almıştır. Seki Yaylası’nı adeta bir cennet olarak betimlemiş; yemyeşil ovalar, gür ormanlar, şiir gibi bir yayla. Anlattıkları, doğayla iç içe, mutlu bir çocukluk tasvir ederken, kendi Yörük geçmişine pek fazla değinmediği dikkat çeker. Ancak hayatı boyunca doğayı, tarımı ve toprağı önemsemiş; dahası, İstanbul’un imarını sık sık gündemine almıştır. 1939’da Nişantaşı’nda, Valikonağı Caddesi üzerinde, mimar Vedat Tek tarafından inşa edilen binasına “Yayla Apartmanı” adını vermesi de bu özlemin bir ifadesi olsa gerek.

1954 yılında, *Cumhuriyet* gazetesinde çalışırken Yaşar Kemal, yanan ormanlarla ilgili bir röportaj dizisi⁴ hazırlamak için Yunus

2 *Resimli Perşembe*, 26 Temmuz 1928, No: 166.

3 *İrtika*, 23 Mart 1900.

4 Yaşar Kemal’in “Yanan Ormanlarda 50 Gün”, 1954 yılında *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan 18 röportajdan oluşmaktadır.